

Ontwikkelteam

Burgerschap

Ronde

Derde ronde (3)

REFERENTIE

BU000880

Naam

Coen Gelinck

OrganisatieNederlandse Vereniging van
Leraren Maatschappijleer (NVLM)**E-mailadres**coengelinck@nvlm.nl**Namens wie geeft u reactie?**

Namens een organisatie of netwerk

Namens organisatie

Lerarenorganisatie (o.a. vakverenigingen)

Wie heeft er bijgedragen aan deze reactie?

- Leraren voortgezet onderwijs

Aantal leraren voortgezet onderwijs

700

Voor de grote opdrachten is een tekst en een model (diagram) ingevoegd. Met deze tekst en met dit model lichten we de keuze voor de onderliggende thema's democratie, diversiteit en maatschappelijke ontwikkelingen toe. Deze drie thema's vormen het kader voor de tien grote opdrachten. Biedt deze tekst een voldoende onderbouwing voor de keuze voor de thema's en de grote opdrachten? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.

2

De tekst en het diagram roepen de nodige onduidelijkheid op. In het midden staan democratie, diversiteit en burgerschap, maar tegelijkertijd valt burgerschap uiteen in de inhoudelijke kernen democratie en diversiteit. Ook is niet geheel helder hoe de waarden (vrijheid, gelijkheid, solidariteit) zich verhouden tot democratie en diversiteit. De leraren uit onze klankbordgroep probeerden democratie aan vrijheid te koppelen en diversiteit aan gelijkheid, terwijl dat niet jullie bedoeling is. Uit het gesprek met leden van het ontwikkelteam begrepen wij dat zowel bij democratie als bij diversiteit deze drie waarden een rol spelen, maar dat blijkt niet duidelijk uit de tekst.

De termen aan de buitenrand van de cirkel (technologie, duurzaamheid en globalisering) lijken ons enigszins willekeurig gekozen. Het zijn relevante thema's of ontwikkelingen, maar je zou ook andere "grote maatschappelijke ontwikkelingen en vraagstukken" kunnen kiezen. Is het niet beter deze niet bij burgerschap te benoemen, maar bijvoorbeeld bij Mens & Maatschappij en Mens & Natuur?

In welke mate kunt u zich vinden in het benoemen van vrijheid, gelijkheid/gelijkwaardigheid en solidariteit als basiswaarden voor

burgerschapsonderwijs? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe en geef eventueel aan welke waarde ontbreekt of overbodig is of gewijzigd zou moeten worden.

3

Vrijheid en gelijkheid zijn waarden die je verschillend kunt opvatten, maar het zijn in ieder geval waarden die ten grondslag liggen aan de democratische rechtsstaat. Deze twee waarden zijn goed gekozen. Over solidariteit hebben wij meer twijfels. Om te beginnen voelt het woord een beetje links, het wordt vaker gebruikt door sociaaldemocraten dan door liberalen. We hebben gediscussieerd over de vraag of (maatschappelijke) verantwoordelijkheid een betere term is. Dat is wellicht het geval, maar ook dit woord roept discussie op: leerlingen mogen toch zelf kiezen of ze solidair willen zijn en of ze zich verantwoordelijk willen opstellen?

In haar advies over het wetsvoorstel waarin de burgerschapsopdracht voor scholen zal worden vastgelegd, stelt de Onderwijsraad dat vrijheid en gelijkheid in onderling verband de basis en essentie vormen van de democratische rechtsstaat. Die democratische rechtsstaat is "de infrastructuur die aan waardenpluriformiteit vooraf gaat". De Onderwijsraad ziet vrijheid en gelijkheid als basale (voor)waarden om vervolgens over allerlei andere waarden (dat kunnen bijvoorbeeld solidariteit of verantwoordelijkheid zijn) van mening te kunnen verschillen. Een landelijk curriculum zou dus kunnen worden gebouwd op alleen deze twee waarden: vrijheid en gelijkheid. Welke andere waarden de school daaraan wil toevoegen, moeten scholen zelf weten.

In welke mate kunt u zich vinden in het benoemen van democratie en diversiteit als de inhoudelijke kern van waar het bij burgerschapsonderwijs om draait? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe en geef eventueel aan welke inhoudelijke kern ontbreekt of overbodig is of gewijzigd zou moeten worden.

Wij geven hier een 3 (= voldoende). We kunnen ons goed vinden in democratie en diversiteit, maar we zouden daar graag het woord binding of sociale cohesie aan willen toevoegen. Het is immers van belang dat een samenleving niet alleen democratisch is en dat een zekere mate van diversiteit geaccepteerd wordt, een samenleving moet ook blijven bestaan. Dat betekent dat mensen met verschillende opvattingen en verschillende achtergronden, belangen en waarden toch bindingen aan moeten gaan om de samenleving bij elkaar te houden.

Door de term binding (of sociale cohesie) aan deze inhoudelijke kern toe te voegen, kun je ook het probleem oplossen dat we bij vraag 2 beschreven rondom de waarden solidariteit of verantwoordelijkheid. Over die waarden valt te twisten, maar er is geen discussie over de noodzaak van bindingen of sociale cohesie in een samenleving.

In welke mate laten de Grote Opdrachten als kern voldoende ruimte aan wat u in de vrije ruimte, op basis van schoolidentiteit- of visie, aan burgerschap doet of wilt doen op school? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe en geef daarbij wat u als te beperkend/verruimend ervaart.

3

We vinden dat de grote opdrachten in het algemeen voldoende ruimte laten voor scholen om op basis van hun eigen identiteit of visie het burgerschapsonderwijs in te vullen. Scholen in Nederland zullen allemaal willen werken vanuit de waarden die ten grondslag liggen aan de democratische rechtsstaat. In ieder geval mag de overheid dat van hen vragen. Dat is een norm stellen, maar zonder die norm kan de democratische rechtsstaat niet voortbestaan. De grote opdrachten die heel direct gerelateerd zijn aan deze waarden (GO 1 tot en met 5), zullen dus geen problemen oproepen. Ook de grote

opdrachten 7 en 9 leveren geen problemen op, leerlingen wordt daarin vooral gevraagd te reflecteren op innovatie en globalisering. Bij de grote opdrachten 6, 8 en 10 zien we meer potentiële problemen. Bij 6 moeten leerlingen streven naar rechtvaardigheid en inclusie, bij digitaal burgerschap (8) horen plichten (welke dan?) en bij 10 lijkt het of leerlingen alleen voor duurzaam mogen kiezen. Bij deze opdrachten zouden we meer ruimte laten aan de school en de individuele leerling.

In welke mate bieden de grote opdrachten voldoende aanknopingspunten om een geïntegreerd onderdeel te kunnen zijn/worden van alle vakken en leergebieden/de school als geheel? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.

2

Dit vinden we niet de juiste vraag. Het is onwenselijk en onnodig (en het is ook geen voorwaarde die aan het ontwikkelteam gesteld is) om de grote opdrachten een geïntegreerd onderdeel te laten zijn van alle vakken en leergebieden/de school als geheel. Specifieke vakken en leergebieden bieden specifieke aanknopingspunten om iets aan burgerschapsvorming te doen. Bij maatschappijleer en geschiedenis mogen we meer aandacht voor de institutionele aspecten van het politiek-juridisch burgerschap verwachten dan bij Frans. En bij Frans verwacht je meer aandacht voor diversiteit en verschillende culturen dan bij scheikunde. Vakken en leergebieden moeten dus uitgaan van hun eigen kracht, ook als het om de burgerschapsdoelen gaat. Er zijn daarnaast ook grote opdrachten waar je wel een bijdrage van de school als geheel mag verwachten. De hele school is bijvoorbeeld een oefenplaats voor democratie. Respectvol omgaan met de mening van anderen en actief meedoen aan besluitvorming kan bij alle vakken en ook buiten de vakken geoefend worden. Maar we vinden het niet goed als genegeerd wordt dat voor bepaalde aspecten en onderdelen van burgerschap specifieke vakken en de expertise van bepaalde vakdocenten vereist is. In ieder geval die van maatschappijleer.

Grote Opdracht 2 (Wie heeft het hier voor het zeggen!?) komt in een vergelijkbare vorm ook voor in het leergebied MM (eveneens: GO2). Geeft de Grote Opdracht de kern van het thema voldoende weer en wordt de samenhang tussen de leergebieden duidelijk? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.

3

Het is niet altijd duidelijk waarom de formuleringen bij burgerschap en M&M van elkaar afwijken. Waar zit de overlap en waar zitten de verschillen? In ieder geval missen we bij burgerschap aandacht voor de instituties en de spelregels van onze huidige democratische rechtsstaat. Deze zijn ook zonder vergelijkingen met situaties in de geschiedenis of in andere landen van belang. Deze instituties en spelregels zijn een essentiële concrete vertaling van de basiswaarden én de belangrijkste waarborg voor de toekomst van de democratische rechtsstaat. Burgerschapsonderwijs kan per definitie niet zonder deze kennis. We vinden het goed dat bij burgerschap de nadruk wordt gelegd op "doen", op vaardigheden en houdingen. Maar we vinden het niet terecht en ook risicovol om deze kennis alleen bij M&M te noemen. Kennis die essentieel is voor burgerschap moet een plek krijgen in de grote opdrachten van burgerschap.

Grote Opdracht 7 (Innovatie vraagt om reflectie) komt in een vergelijkbare vorm ook voor in het leergebied Mens en Maatschappij (Grote Opdracht 12). Geeft de Grote Opdracht de kern van het thema voldoende weer en wordt de samenhang tussen de leergebieden duidelijk? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=onvoldoende, 2=matig, 3=voldoende, 4=goed). Licht uw antwoord toe.

We vinden het goed dat er aandacht is voor de ethische aspecten van technologische ontwikkelingen en voor de invloed die technologie heeft op politiek en samenleving.

Overige aandachtspunten / opmerkingen

We zijn in grote lijnen positief over het tussenproduct van het ontwikkelteam burgerschap. We hebben nog wel verbeterpunten (zie de antwoorden op de vragen), maar we zien ook veel positieve punten. We zien dat feedback uit de vorige ronde is meegenomen. We vinden het goed dat er veel aandacht is voor democratie in de eerste drie grote opdrachten. Ook vinden we het positief dat er aandacht is voor het 'doen' en de school als oefenplaats. De NVLM wenst jullie veel succes met de volgende stap.